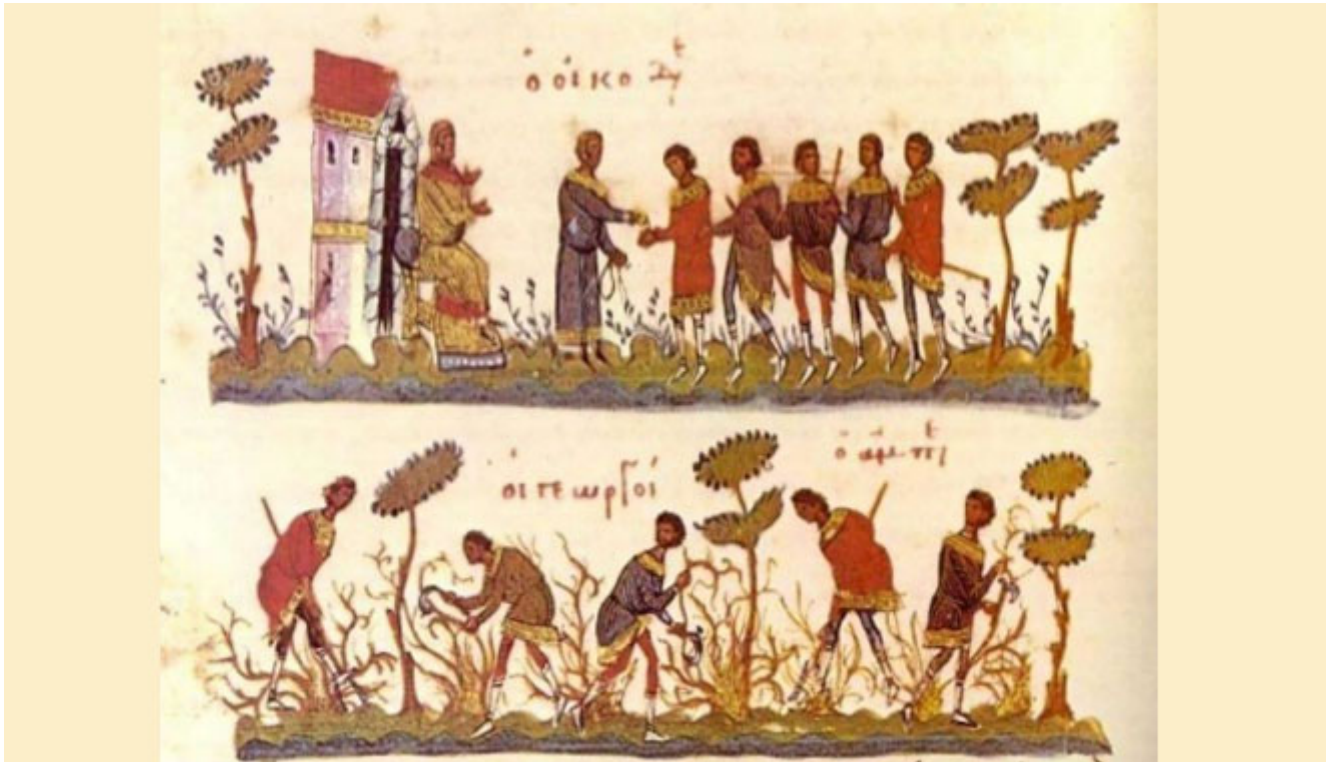

Καλοκαιρινά αγροτικά έθιμα λαϊκής θρησκευτικότητας

Πολιτισμός / Λαογραφία-Παράδοση

Μανώλης Γ. Βαρβούνης, Καθηγητής Λαογραφίας στο Τμήμα Ιστορίας & Εθνολογίας
Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης

Το καλοκαίρι, εποχή συγκομιδής με κυριαρχική θέση στην παραδοσιακή ελληνική αγροτική οικονομία, αποτελεί περίοδο κατά την οποία οι εορτές και οι πανηγύρεις έχουν πρωτίστως αγιοφυλακτικό και αγιοπροστατευτικό, και δευτερευόντως διαβατήριο, οριακό και γονικό χαρακτήρα, όπως για παράδειγμα συμβαίνει με τις αντίστοιχες εορτές της άνοιξης. Ο άνθρωπος, εργαζόμενος σκληρά και υπό αντίξοες συχνά καιρικές συνθήκες, έχει ανάγκη να αναπαυθεί και να ψυχαγωγηθεί, κι αυτό κυρίως του προσφέρουν τα καλοκαιρινά πανηγύρια, τα οποία γι' αυτό τό λόγο περιβάλλονται συχνά από διηγήσεις για αγίους τιμωρούς, οι οποίοι τιμωρούν -συχνά καταστρέφοντας τους τη σοδειά- εκείνους που δεν τηρούν την αντίστοιχη εθιμική αργία της εορτής τους.

Η χρονική αυτή περίοδος αποτελεί την εποχή του θερισμού και της συγκομιδής των δημητριακών, πρωταρχικών ειδών διατροφής και απαραίτητων για την επιβίωση της κοινότητας και την οργάνωση της οικιακής οικονομίας. Για τους λόγους αυτούς, ο θερισμός συχνά προσδιορίζεται από προχριστιανικά έθιμα, τα περισσότερα των οποίων ανάγονται στην αρχέγονη λατρεία του αγρού. Συνήθιζαν λοιπόν σε διάφορους τόπους να αφήνουν αθέριστο μέρος του αγρού, ενώ από τα τελευταία στάχυα έπλεκαν ένα είδος ψάθας, ή έναν σταυρό, που άφηναν στο εικονοστάσι του σπιτιού, τους σπόρους δε που εμπεριείχε αναμείγνυαν με τον σπόρο της σποράς της επόμενης χρονιάς, για ευλογία.

Πρόκειται για τελετουργική προσπάθεια συνέχισης της γονιμοποιητικής δύναμης του αγρού, πού τους ήταν απαραίτητη για την επιβίωση τους, στα πλαίσια των αγροτοκτηνοτροφικών κοινοτήτων του λαϊκού πολιτισμού. Σε άλλες περιοχές τα πρώτα δράγματα των θεριστών τοποθετούνταν σταυροειδώς στο χωράφι ή στο εικονοστάσι, ή προσδέμονταν στο κεντρικό ξύλο πού συγκρατούσε τη σκεπή του σπιτιού, και συμβόλιζε τον άντρα, σύζυγο, πατέρα και αρχηγό της οικογένειας» Στην Κύπρο παρίσταναν το παιγνιώδες δρώμενο του λαγού και του κυνηγού, και για το οποίο ο Γ. Α. Μέγας σημειώνει ότι ο λαγός συμβολίζει τον δαίμονα του σίτου και χορηγό της συγκομιδής, με στόχο να μεταβιβαστεί σε αυτόν η θεριζόμενη, άρα και εξαντλούμενη, γονιμική δύναμη της σοδειάς.

Παρόμοια έθιμα αγροτικής λαϊκής λατρείας υπάρχουν και κατά τον αλωνισμό, κατά τον οποίο έστηναν το πρώτο δεμάτι όρθιο στη μέση του αλωνιού. Μετά το

τέλος της διαδικασίας, ο νοικοκύρης χάραζε ένα μαγικό-προστατευτικό κύκλο γύρω από το σπόρο, τον σταύρωνε και έστηνε το πτύο ή τον λιχνιστήρα όρθιο στο κέντρο του καρπού και το περίχυνε με σπόρους, τελώντας ευετηρικά καταχύσματα. Από τον πρώτο σπόρο τελούσαν απαρχές, προσφέροντας τον στο ναό, στη βρύση ή στο πηγάδι του σπιτιού ή του χωριού. Σε άλλες περιοχές επίσης δεν δρασκελίζουν το σωρό του σπόρου, τον προφυλάγουν από έντονα καιρικά φαινόμενα με αντιβασκάνια και προφυλακτικά μέσα όπως ο σταυρός και η λαμπάδα της Ανάστασης, και γενικά τον περιχαρακώνουν συμβολικά, στο πλαίσιο μίας παλαιότατης προχριστιανικής λατρείας του σίτου, που διαπιστώνεται σε όλους σχεδόν τους λαούς οι όποιοι καλλιεργούν δημητριακά. Η χρήση μηχανικών μέσων και τεχνολογικών επιτευγμάτων στην καλλιέργεια έχει σχεδόν εξαφανίσει αυτές τις εθιμικές πρακτικές.

Η εορτή της Παναγίας των Βλαχερνών (2 Ιουλίου) είναι και πάλι εθιμική αργία, καθώς η «Καψοδεματούσα» Παναγία καταστρέφει τις σοδειές των παραβατών, όπως επίσης οι εορτές της αγίας Κυριακής (7 Ιουλίου) που καταστρέφει το ψωμί, και του αγίου Βαρθολομαίου (11 Ιουλίου) που ρίχνει χαλάζι στα αμπέλια. Το ίδιο συμβαίνει και κατά την ημέρα της εορτής της αγίας Μαρίας (17 Ιουνίου), που προστατεύει τα μικρά παιδιά και διώχνει τα βλαπτικά ζώδια από τα νοικοκυριά και τις καλλιέργειες, και κατά την οποία τελούνται απαρχές σύκων και σταφυλιών,

ανάλογα με τις συνθήκες και τους όρους ωρίμανσης κάθε τόπου. Η εορτή του προφήτη Ηλία πάλι (20 Ιουλίου) έχει ηλιακό χαρακτήρα και μετεωρολογικό περιεχόμενο, και συνοδεύεται από δημοτελείς ζωθυσίες, άναμμα εθιμικών πυρών και πανηγύρεις στα ξωκλήσια τού αγίου, πού βρίσκονται σέ κορυφές βουνών και υψωμάτων.

Ο προφήτης Ηλίας θεωρείται προστάτης των γουναράδων της Καστοριάς, προφανώς λόγω της θαυματουργής «μηλωτής» του, που αναφέρεται στις σχετικές με την ανάληψη του γραφικές αφηγήσεις, και είναι εκείνος που στέλνει τη βροχή. Στο τέλος Ιουλίου δύο πανηγύρεις, της αγίας Παρασκευής (26 Ιουλίου) και του αγίου Παντελεήμονος (27 Ιουλίου) είναι ιαματικές. Η αγία Παρασκευή, με τα πολλά αγιάσματα της στον βορειοελλαδικό χώρο, όπως αυτό στη Μάκρη της Αλεξανδρούπολης, προστατεύει τα μάτια και ο άγιος Παντελεήμων θεραπεύει ασθενείς και αναπήρους.

Ο λαός πιστεύει πώς στο πέρασμα στον Αύγουστο, το βράδυ της 31ης Ιουλίου, ανοίγουν οι ουρανοί, άρα είναι κατάλληλη στιγμή για τη διατύπωση ορισμένων αιτημάτων, τα οποία πάντοτε εισακούονται. Οι πρώτες έξι μέρες του Αυγούστου είναι «δρίμες», κατά τις οποίες αποφεύγουν να λούζονται, να πλένουν, να κόβουν ξύλα αλλά και ασκούν τα «μερομήνια», είδος μετεωρολογικής μαντείας σύμφωνα με την οποία προβλέπουν τον καιρό των δώδεκα μηνών που θα ακολουθήσουν, παράλληλα με την αυστηρή και πάνδημη νηστεία του Δεκαπενταύγουστου. Η εορτή της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος (6 Αυγούστου) αποτελεί ημέρα ψαροφαγίας, αποφυγής θαλάσσιων λουτρών και προσφοράς απαρχών από σταφύλια στους ναούς, όπου ευλογούνται και αρχίζει η κατανάλωση τους.

Η εορτή της Κοιμήσεως τής Θεοτόκου (15 Αύγουστου) είναι πάνδημη, με πανηγύρεις. Ξεχωρίζουν οι νησιωτικές της Ευαγγελίστριας στην Τήνο και της Εκατονταπυλιανής στην Πάρο, ζωοθυσίες, διασκεδάσεις, αλλά και σύναψη ποιμενικών συμφωνιών, ακόμη και με την έναρξη χοιροσφαγίων και την προσφορά απαρχών μελιού, σε διάφορες περιοχές. Η βαθμιαία εξάπλωση της τελετής του επιταφίου και των εγκωμίων της Θεοτόκου, κατά τον εσπερινό της παραμονής, συντελεί ακόμη περισσότερο στον χαρακτηρισμό της ημέρας ως «Πάσχα του καλοκαιριού». Η απόδοση της εορτής της Κοιμήσεως πάλι (23 Αύγουστου) θεωρείται από το λαό το εννιαήμερο μνημόσυνο της Παναγίας, και εορτάζεται με πανηγύρεις, λιτανείες και ζωοθυσίες.

Πάνδημες είναι και οι εορτές του αγίου Φανουρίου (27 Αύγουστου), που ανακαλύπτει τα χαμένα αντικείμενα και δέχεται τις τελετουργικές, γλυκιές και νηστίσιμες φανουρόπιτες, της απότομης της κεφαλής Ιωάννου του Προδρόμου (29 Αυγούστου), με την αυστηρή της νηστεία και την απαγόρευση κατανάλωσης καρπών που θυμίζουν το αίμα του Προδρόμου (μαύρο σταφύλι, μαύρο σύκο κ.λπ.), με τις προσφορές στον άγιο όσων υποφέρουν από πυρετούς και το άναμμα εθμικών πυρών, σε περιοχές όπως η Απολλωνιάδα της Προύσας, και της Αγίας Ζώνης (31 Αυγούστου). Η ημέρα αυτή θεωρείται «κλειδοχρονιά». καθώς από την επομένη 1η Σεπτεμβρίου αρχίζει το εκκλησιαστικό έτος, και σε πολλά μέρη, όπως για παράδειγμα στη Λέρο, παραθέτουν μειλιγμούς, με σπιτικά γλυκίσματα, στα στοιχειά που προστατεύουν το σπίτι, σύμφωνα με δοξασίες που κυριαρχούν στον εθμικό βίο του λαού.

Πηγή: *Εφημέριος*, Ιούλιος – Αύγουστος 2015.

Βιβλιογραφία

- Δ. Β. Οικονομίδης, «Θέρος», *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια* 6 (1965). στ. 424-426.**
- Ξ. Φαρμακίδης, *Κυπριακή λαογραφία*, Λευκωσία 1938, σ. 43, 82.**
- Δ. Β. Οικονομίδης, *Απεραθίτικα λαογραφικά σύμμεικτα*. Αθήναι 1940.**
- Αν. Καραναστάσης, «Οι ζευγάδες της Κώ, η ζωή και οι ασχολίες τους», *Λαογραφία* 14 (1952), σ. 201-303.**
- Γ. Α. Μέγας, *Ελληνικαί εορταί και έθιμα της λαϊκής λατρείας*, Αθήναι 1957, σ. 212-232, 240-247.**
- Κ. Παπαθανάση-Μοτσιοπούλου, *Λαογραφικά Θράκης 1*, Αθήνα 1979, σ. 71-73.**
- Γ. Ν. Αικατερινίδης, «Απαρχές (λατρευτικές και ευετηρίας) στη νεοελληνική εθιμολογία». *Λαογραφία* 37 (1993-1994), σ. 61-73»**
- Αθ. Τσακνάκης, «Αγροτικά έθιμα Επανομής», *Χρονικά Χαλκιδικής* 6 (1963), σ. 245.**
- Δ. Ευαγγελίδης, «Συνήθεια του θέρου και της σποράς», *Λαογραφία* 3 (1911-1912), σ. 675-676.**
- Α. Πανάρετος, «Κυπριακή γεωργική λαογραφία», *Κυπριακαί Σπουδαί* 15 (1951),σ. ιε' - λε'.**
- Αν. Βροντής,«Οι ζευγάδες της Ρόδου», *Λαογραφία* 12 (1938-1948), σ. 104-129.**
- Στ. Δ. Ήμελλος, *Ζητήματα παραδοσιακού υλικού βίου (ενδεικτικές επισημάνσεις)*, Αθήνα 1993, σ. 109 κ.εξ.**
- Θαν. Κωστάκης, «Γεωργικά της Τσαχωνιάς», *Λαογραφία* 31 (1976-1978),σ. 43-150.**

**Στ. Δ. Ήμελλος - Αικ. Πολυμέρου - Καμηλάκη, Παραδοσιακός υλικός βίος
τού ελληνικού λαού (ερωτηματολόγιο). Αθήνα 1983,σ.113-121.**

MISSING_ARG_ACCESS_TOKEN